

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ПВНЗ «Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янчука»
Факультет журналістики
Кафедра соціальних комунікацій

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

ОК 3. ВИРОБНИЧА ПРАКТИКА

Освітньої програми:
Рівня вищої освіти:
за спеціальністю:
галузі знань:

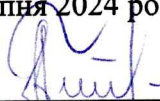
Журналістика
другого (магістерського)
061 Журналістика
06 Журналістика

Робоча програма навчальної дисципліни «Виробнича практика» для здобувачів вищої освіти другого (магістерського) рівня вищої освіти за освітньою програмою «Журналістика» зі спеціальності 061 Журналістика, галузь знань 06 Журналістика

Розробник: кандидат наук із соціальних комунікацій, доцент кафедри соціальних комунікацій, Климюк В.В.

Робоча програма затверджена на засіданні кафедри соціальних комунікацій

Протокол № 1 від 27 серпня 2024 року

В.о. завідувача кафедри Горчикова А.О.
(підпис)

Робочу програму погоджено з гарантом освітньої програми «Журналістика» зі спеціальності 061 Журналістика, галузь знань 06 Журналістика

Гарант освітньої програми доц. Смусь А.Г.
(підпис)

Схвалено навчально-методичною комісією факультету журналістики

Протокол № 1 від 27 серпня 2024 року

Голова доц. Климюк В. В.
(підпис)

© Климюк В.В. 2024 рік

© Приватний вищий навчальний заклад «Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені акад. С. Дем'янчука» 2024 рік

1. Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Рівень вищої освіти, Галузь знань, спеціальність	Характеристика навчальної дисципліни	
		денна форма навчання	заочна форма навчання
<p>Кількість кредитів - відповідних ECTS 12 /12</p> <p>Загальна кількість годин (денна/заочна форми навчання) – 180/180</p>	<p>Рівень вищої освіти: другий (магістерський)</p> <p>Галузь знань: 06 Журналістика</p> <p>Спеціальність: 061 Журналістика</p>	Обов'язковий освітній компонент	
		Рік підготовки:	
		1-й	1-й
		Семестр	
		2-й	2-й
		Самостійна робота	
		год. 360	год.360
		Вид контролю:	
		залік	

Мета та завдання курсу

Робоча програма з виробничої практики складена відповідно до освітньо-професійної програми підготовки здобувачів вищої освіти другого (магістерського) рівня спеціальності 061 Журналістика.

Програма визначає загальний порядок організації, проведення і підведення підсумків виробничої практики здобувачів вищої освіти у процесі їх підготовки в другому семестрі на другому (магістерському) рівні вищої освіти.

Виробнича практика є одним із компонентів складової освітньої програми підготовки здобувачів магістерського ступеня. Згідно з навчальними та робочими навчальними планами магістри проходять практику в II семестрі першого року навчання впродовж 8 тижнів. Загальний обсяг практики складає 360 годин (12 кредитів).

Основною метою виробничої практики є: засвоїти, виявити та практично опрацювати одержані знання з спеціальних дисциплін за профілем підготовки, а також збагатити і відкоригувати їх. Практика спрямована на оволодіння здатністю здобувати знання і розуміти предметну сферу професійної діяльності, використовувати інформаційні і комунікаційні технології та працювати у команді. Практика дає студенту можливість проявити творчу ініціативу, навчитися розкривати найактуальніші сторони життя за допомогою сучасних інформаційних технологій.

Завданням практики є:

- втілювати теоретичну підготовку у практичній журналістській діяльності;
- керуватися загальнолюдськими цінностями та дотримуватися норм професійної етики, міжкультурної толерантності у фаховій діяльності;
- створювати якісний журналістський контент;
- реалізовувати редакційну політику та працювати в команді.

Практика здобувачів освітнього ступеня магістра передбачає безперервність та послідовність її проведення для формування достатнього рівня практичних компетентностей відповідно до запланованих результатів підготовки.

Під час проходження виробничої практики студенти, майбутні журналісти, набувають таких програмних компетентностей: ЗК (загальні компетентності), ФК (фахові компетентності спеціальності).

Загальні компетентності:

ЗК02. Здатність планувати час та управляти ним.

ЗК05. Здатність до пошуку, оброблення та аналізу інформації з різних джерел.

ЗК09. Здатність оцінювати та забезпечувати якість виконуваних робіт.

Фахові компетентності спеціальності:

СК06. Здатність інтегрувати знання та розв'язувати складні задачі журналістики у широких та/або мультидисциплінарних контекстах, за умов неповної або обмеженої інформації з урахуванням аспектів соціальної та етичної відповідальності.

Результати навчання за дисципліною.

Опанувавши програму виробничої практики, студенти повинні мати такі програмні результати:

РН01. Приймати ефективні рішення з проблем журналістики, у тому числі в умовах багатокритеріальності, неповних чи суперечливих інформації та вимог.

РН05. Генерувати нові ідеї та використовувати сучасні технології під час створення медіапродуктів.

РН10. Мати практичні навички розв'язання проблем, пов'язаних з організацією нових медіаустанов та інституцій.

Програма виробничої практики

Загальні положення

Виробничу практику здобувачі спеціальності 061 «Журналістика», другого (магістерського) рівня вищої освіти проходять на першому курсі у другому семестрі на виробничих базах практики згідно із підписаними угодами про співпрацю між ПВНЗ «Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені академіка С. Дем'янчука» та базою практики, або за власним вибором у редакціях відповідного профілю. Її метою є продемонструвати здатність студента розв'язувати складні завдання і проблеми у певній галузі професійної діяльності, здатність виявляти ініціативу та підприємливість, уміння оцінювати та забезпечувати якість виконуваних робіт, та створювати відповідний професійний продукт під час роботи у інформаційних агентствах, видавництвах, рекламних та піарагенціях, друкованих засобах масової інформації та ін. Також поглиблення і розширення знань із теоретичних дисциплін, та удосконалення професійної майстерності.

Важливо, щоб під час практики здобувачі другого (магістерського) рівня вищої освіти навчилися давати оцінку здобутим знанням з точки зору можливості застосування їх у професійній діяльності, формувати інформаційний контент, висвітлювати проблемні теми політичного, економічного, соціального, культурного життя суспільства. Практикант повинен зібрати у визначеному обсязі свій творчий доробок і представити його для оцінки керівникам від навчального закладу та бази практики.

Особливості проходження виробничої практики

Результати практики оцінюються, насамперед за якістю отриманих програмних результатів та фаховим рівнем представлення студентом матеріалів. У процесі практики студенти вивчають роботу виробничих підрозділів, досліджують структуру творчих колективів, виробничі процеси підготовки інформаційного продукту на базі практики; набувають навички створення інформаційного продукту в означених редакціях, роботи над інформаційними, аналітичними та художньо-публіцистичними жанрами.

Редакція, в якій відбувається практика, знайомить студентів із завданнями, які вирішує інформагентство, газета, журнал, телерадіокомпанія, зі стилем, традиціями, своєю історією.

Кожна практика передбачає набуття здобувачами, що навчаються за другим (магістерським) рівнем вищої освіти загальних та фахових компетенцій спеціальності, а також отримання програмних результатів, розширення і закріплення у студентів навичок журналістської роботи, послідовний перехід від найпростіших інформаційних до складніших аналітичних та художньо-публіцистичних жанрів.

Важливим показником успішно проведеної практики є активна участь студента в громадській діяльності організації, що реалізується на базі практики; творче ставлення до виконання редакційних завдань; формування власного журналістського творчого доробку. Протягом усієї практики студент ретельно та уважно вивчає досвід внутрішньої редакційної роботи, зокрема форми і методи її організації, практику проведення робочих нарад, специфіку роботи позаштатних відділів, громадських приймалень, корпунктів. На практиканта поширюються всі правила техніки безпеки праці та внутрішнього розпорядку установи, де він перебуває на практиці.

Практика є безперервною і наскрізною. Наскрізність її забезпечується тим, що практика проводиться стабільно, починаючи з другого семестру, а також тим, що практикант веде щоденник, який здає після проходження практики. Розподіл студентів на бази практики і призначення керівників з числа викладацького складу проводиться згідно з Наказом ректора ЗВО «Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені академіка Степана Дем'янчука». За погодженням із керівниками практики студенти можуть самостійно обирати собі базу практики, але не пізніше ніж за місяць до початку практики.

ЗМІСТ ДІЯЛЬНОСТІ

I. Початковий період практики

1. Участь у настановчій конференції, знайомство із метою, завданнями, змістом практики, правами й обов'язками студента-практиканта, особливостями організації діяльності практикантів та вимогами до звітної документації.

2. Ознайомлення із закладом (редакцією), де проходить практика.
3. Участь у бесіді з адміністрацією установи / організації. Знайомство із редакційною політикою засобу, діяльністю колективу, режимом роботи.
4. Знайомство з працівниками редакції та їх посадовими обов'язками.
5. Ознайомлення зі специфікою роботи медіапрацівників, основними напрямками діяльності.
6. Складання індивідуального графіку роботи.

II. Основний етап практики АГЕНЦІЙНА ЖУРНАЛІСТИКА

Упродовж практики студент має підготувати 15-20 агенційних повідомлень.

ПРЕСОВА ЖУРНАЛІСТИКА

Протягом практики студент повинен написати й опублікувати чи підготувати до друку 1 репортаж, 2 інтерв'ю, 1 статтю або коментар чи ще один репортаж та 3 новини.

РАДІОЖУРНАЛІСТИКА

Упродовж практики студент має зробити 2 радіоінтерв'ю, 1 радіорепортаж (розповідь кореспондента) та фрагмент прямого мовлення чи кілька фрагментів (хронометраж 5 хвилин).

ТЕЛЕЖУРНАЛІСТИКА

Протягом практики студент повинен підготувати 2 телеінтерв'ю, 1 телерепортаж та 2 відеоповідомлення або 1 телекоментар чи 1 теленарис та 3 відеоповідомлення.

ФОТОЖУРНАЛІСТИКА

Упродовж практики студент має зробити 5 розгорнутих фоторепортажів. Матеріали подати в роздрукованому вигляді.

ІНТЕРНЕТ-ЖУРНАЛІСТИКА

Протягом практики студент повинен підготувати 1 репортаж, 1 інтерв'ю, 1 статтю та кілька заміток або коментар, огляд чи ще один репортаж та кілька новин.

РЕКЛАМА

Протягом практики студент повинен підготувати 1 письмовий план переговорів менеджера з реклами щодо розміщення реклами у ЗМІ, провести 1 рекламний аудит рекламного агентства, написати 1 сценарій телевізійного сюжету про МЕРГУ ім. акад. С. Дем'янчука (хронометраж 2 хвилини).

КНИЖКОВІ ВИДАННЯ

Упродовж практики студент повинен підготувати редакційний висновок про якість авторських оригіналів літературно-художнього, навчального, науково-популярного, наукового творів (на вибір), відредагувати і здійснити коректурне вичитування не менше одного обліково-видавничого аркуша тексту, виконати верстку не менше трьох фізичних аркушів книжкового або інших видів видань.

III. Заключний етап практики

1. Оформлення звітної документації.
2. Участь у підсумковому обговоренні результатів практики.

4. Форми та методи контролю

Програмою практики передбачена система поточного та підсумкового контролю виконання як окремих розділів, так і всієї програми практики.

Студенти під час виробничої практики ведуть щоденники практики, у яких відображають реалізацію змісту практики. Матеріали щоденника використовуються для підсумкового звіту про виконану на практиці роботу.

КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ ПРАКТИКИ

Оцінка за практику виставляється з урахуванням поточної роботи студента під час проходження практики й у результаті оцінювання документів, зданих після проходження практики на кафедру та захисту на підсумковій конференції.

Оцінювання результатів практики студентів здійснюється за такими критеріями:

1. Правильність оформлення щоденника практики – 25 б.
2. Виконання визначених у програмі завдань практики – 40 б.
3. Відгук керівника практики – 15 б.

4. Зміст і оформлення звіту практики – 20 б.

Правильність оформлення щоденника практики:

25 балів виставляється у разі, якщо до оформлення щоденника нема зауважень: усі сторінки заповнені відповідно до встановлених вимог, наявні 16 усі підписи і печатки, є програма практики, робочі записи, характеристика від керівника практики.

15 балів виставляється, якщо є зауваження до оформлення щоденника практики: відсутня програма практики, нерегулярно здійснювались робочі записи. Характеристика від керівника, наявність підписів і печаток від бази практики є обов'язковими. У разі їх відсутності практика не може бути зарахована.

Виконання визначених у програмі завдань практики:

40 балів виставляється за якісне виконання усіх завдань практики, а саме: студент підготував ту кількість матеріалів, яку передбачає програма практики, виконав усі організаційні, наукові завдання програми практики. Ці матеріали є якісними, відповідають жанрово-стилістичним характеристикам, не містять орфографічних, пунктуаційних помилок, правильно оформлені і завірені.

Також береться до уваги відгук керівника практики. Він має бути позитивним, без зауважень.

15 балів виставляється у разі, якщо відгук керівника практики є позитивним, але у керівника від ЗВО є зауваження до обсягу виконання програми практики, якості матеріалів, правильності їх оформлення.

10 балів виставляється за умови наявності відгуку керівника практики, але кількість і якість матеріалів не відповідає програмі практики.

5 балів виставляється за умови наявності відгуку керівника практики і повної відсутності журналістських матеріалів.

Бали не виставляються у разі відсутності або негативного відгуку керівника від бази практики і повної відсутності журналістських матеріалів. Зміст і оформлення звіту практики:

20 балів виставляється за охайно і правильно оформлену документацію (звіт, журналістські матеріали, завірені керівником практики від ЗМІ), наявні аудіо-, відеоматеріали. Документацію з практики студент здав вчасно.

10 балів виставляється у тому разі, якщо до студента є незначні зауваження щодо правильності оформлення документів і вчасності подачі документації.

Бали не виставляються у разі відсутності звітної документації з практики. Відгук і оцінка керівника практики від вищого навчального закладу спирається на відгук керівника від бази практики, проте керівник практики від вишу має право не погодитись із оцінкою практики від підприємства й знизити оцінку за: - несвоєчасне подання матеріалів,

- помилки в документації,

- недостатню кількість матеріалів (відповідно до програми) або їхню повну відсутність.

Оцінювання результативності проходження студентом практики здійснюється за 100-бальною системою.

ШКАЛА ОЦІНЮВАННЯ: НАЦІОНАЛЬНА ТА ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Критерії оцінювання	Оцінка за національною шкалою
90-100	A	Студент виявляє особливі творчі здібності, глибокі знання навчального матеріалу, що міститься в основних і додаткових рекомендованих літературних джерелах; вміє аналізувати явища, які вивчаються, у їх взаємозв'язку і розвитку; застосовувати теоретичні положення при розв'язанні практичних задач; володіє вмінням надавати чітку аргументовану відповідь на поставленні питання	відмінно

82-89	B	Студент вільно володіє вивченим обсягом матеріалу, застосовує його на практиці, вільно розв'язує вправи, надає лаконічну відповідь майже на всі поставлені питання; самостійно виправляє допущені помилки, кількість яких незначна	добре
74-81	C	Студент вміє оперувати необхідним колом понять та категорій; узагальнювати та систематизувати інформацію під керівництвом викладача; в цілому самостійно застосовувати її на практиці; контролювати власну діяльність; виправляти помилки, серед яких є суттєві	
64-73	D	Студент відтворює значну частину теоретичного матеріалу, виявляє знання і розуміння основних положень, слабке їх застосування при розв'язанні практичних завдань; аналізує навчальний матеріал за допомогою викладача, надає мало аргументовані відповіді, виправляє не всі помилки, значна кількість яких є суттєвими	задовільно
60-63	E	Студент володіє навчальним матеріалом на рівні вищому за початковий, проте має фрагментарне уявлення про деякі поняття та категорії курсу; надає неповне висвітлення змісту питань; має недостатнє вміння зробити аргументовані висновки; відповіді містять значну кількість недоліків і помилок	
35-59	FX	Студент не опанував значну частину матеріалу курсу; не володіє понятійним апаратом; не опрацював базову та допоміжну літературу. Мова не виразна, обмежена, бідна, словниковий запас не дає змогу оформити ідею. Практичні навички на рівні розпізнавання	незадовільно з можливістю повторного складання
0-34	F	Студент повністю не знає програмного матеріалу, не працював в аудиторії з викладачем або самостійно; допускає суттєві помилки у відповідях на питання, не вміє застосовувати теоретичні положення при розв'язанні практичних завдань	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

ЛІТЕРАТУРА:

Базова

1. Вальтер фон Ла Рош. Вступ до практичної журналістики : Навчальний посібник / За заг. ред. В. Ф. Іванова та А. Коль. – К. : Академія української преси, 2005. – 229 с.
2. Василенко М. К. Функціонування групи інформаційних жанрів пресової журналістики в сучасних соціально-економічних умовах / М. К. Василенко // Наукові записки Інституту журналістики. – К., 2002. – Т. 9. – С. 162–166.
3. Василенко М. К. Особливості підготовки репортерів для жанру репортаж-розслідування / М. К. Василенко // Актуальні питання масової комунікації. – 2002. – Вип. 3. – Ч.1. – С. 10-12.
4. Вайшенберг З. Новинна журналістика : навчальний посібник / За заг. ред. В. Ф. Іванова. – К. : Академія української преси, 2011. – 262 с. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.aup.com.ua/uploads/news-demo.pdf>
5. Зернецька О. В. Глобальна комунікація: монографія. Київ : Наукова думка, 2017. 350 с. 3.
6. Зражевська Н. І. Теорія медіа та суспільства : навчальний посібник. Київ : Київський університет імені Бориса Грінченка, 2022. 197 с.
7. Голік О. В. Інтерв'ю в українській пресі ХХІ ст / О. В. Голік. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://journlib.univ.kiev.ua/index.php?act=article&article=2312>
8. Гарачковська О.О. Жанри журналістики в системі друкованих ЗМІ: навч. посіб. К.: Видавничо-поліграфічна база КНУКіМ, 2019. 344 с.
9. Засоби масової інформації: професійні стандарти, етика та законодавчі норми: наук. видання / Укл.: Петрів Т., Сафаров А., Сьюмар В., Чекмишев О. – К., 2006. – 100 с.

10. Здоровега В. Й. Теорія і методика журналістської творчості : підруч. / Здоровега В. Й. – 2-е вид. – Львів : ПАІС, 2004. – 268 с. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zntu.at.ua/load/11-1-0-5>
11. Журналістська освіта: куди подіти теоретиків? - [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://osvita.mediasapiens.ua/mediaprosvita/education/zhurnalistska_osvita_kudi_poditi_teoretikiv/
12. Журналістська освіта в Україні: чому тест на придатність ще й досі не складено? - [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://osvita.mediasapiens.ua/mediaprosvita/education/zhurnalistska_osvita_v_ukraini_chomu_test_na_pridatnist_sche_y_dosi_ne_skladeno/
13. Журналістська освіта: змінити, не можна залишити як є? - [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://osvita.mediasapiens.ua/mediaprosvita/education/zhurnalistska_osvita_zminiti_ne_mozhna_zalishiti_yak_e/
14. Карась М. А. Журналістський фах: організація творчо-виробничого процесу : навч. посібник / М. А. Карась. – К. : Видавництво Інституту журналістики, 2009. – 101 с. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://journalib.univ.kiev.ua/Posibnik_journ_fah.pdf
15. Кузнецова О. Д. Аналітичні методи в журналістиці : навч. посіб. / Кузнецова О. Д. – Львів : Видавничий центр Львів. нац. ун-ту ім. Івана Франка, 2002. – 120 с.
16. Кузнецова О. Д. Засоби масової комунікації : посібник / О. Д. Кузнецова. – Вид. 2-ге, перероблене й доповнене. – Львів: ПАІС, 2005. – 200 с.
17. Москаленко А. Теорія журналістики: навчальний посібник. Київ: ЕксОб, 2012. 334 с.
18. Михайлин І. Основи журналістики: Підручник 5-те вид, перероб. та доп. Київ, 2011, 496 с.
19. Публіцистика. Масова комунікація : медіа-енциклопедія / За ред. В. Ф. Іванова. – К. : Академія Української Преси, Центр Вільної Преси, 2007. – 780 с.
20. Чекмишев О. В. Основи професійної комунікації. Теорія і практика новинної журналістики : підручник-практикум / О. В. Чекмишев. – К. : Вид.-поліграф. центр «Київський університет», 2004. – 129 с.
21. Різун В. В. Літературне редагування : підруч. / Різун В. В. – К. : Либідь, 1996. – 240 с. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.twirpx.com/file/155435/>
22. Різун В. В., Скотникова Т. В. Методи наукових досліджень у журналістикознавстві : навч. посібник / В. В. Різун, Т. В. Скотникова. – 2-е вид., перероб. і доп. – К. : Преса України, 2008. – 144 с. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.twirpx.com/file/1105254/>
23. Рудик М. Теоретичні засади журналістської творчості : концепція Володимира Здоровеги / М. Рудик. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.lnu.edu.ua/faculty/jur/publications/visnyk_32/Visnyk32_P1_08_Rudyk.pdf
24. Словник журналіста : терміни, мас-медіа, постаті / За заг. ред. Бідзілі Ю. М. – Ужгород : ВАТ «Вид-во «Закарпаття», 2007. – 224 с. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://bookre.org/reader?file=1335887>
25. Теорія і практика: Чого більше в сучасній журналістській освіті - [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://osvita.mediasapiens.ua/mediaprosvita/education/teoriya_i_praktika_chogo_bilshe_v_suchasnij_zhurnalistskij_osviti/
26. Які випускники журфаків потрібні медіаринку? - [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://osvita.mediasapiens.ua/mediaprosvita/education/yaki_vipuskniki_zhurfakiv_potribni_mediaringku/

Додаткова

1. Детектор медіа. URL: <https://detector.media/>
2. Інститут масової інформації. URL: <https://imi.org.ua/>
3. Комісія з журналістської етики. URL: <http://www.cje.org.ua/ua/code>
4. Національна спілка журналістів України. URL: <http://nsju.org/>

5. Репортери без кордонів. URL: <https://rsf.org/en>